

Metjit ýangynynyň Erdogan bilen baglanşygy

Category: Kitapcy, Nukdaýnazar, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Metjit ýangynynyň Erdogan bilen baglanşygy METJIT ÝANGYNYNYŇ ERDOGAN BILEN BAGLANŞYGY

«Sabah» gazetinde işleýärkäm merhum Ufuk Güldemir ýazuw işleri boýunça bölümiň ýygnagynda maňa seredip, şeý diýerdi:

– Seniň gözüň başgaça seredýär, pikiriňi aýt?

Ufuk halypa ikimizi gazetden kowanlaryndan soň, «Sabahyň» ýazuw işleri bölümi bu sözi birnäçe ýyllap ýaňsylap gezdi!

“Gözüň başgaçalygy” nämededi?

Ýazaýyn:

Bosforyň taryhy eserlerinden «Waniköý» metjidiniň ýakylmagy bilen Erdoganyň ykdysady we hukuk sistemasynda üýtgeşmeleri girizjekdigi baradaky aýdanlarynyň arasynda näme baglanşyk bolup biler?

1600-njy ýyllar Osmanlynyň fetif döwriňiň paýawlan döwri. Maddy çeşmeleriň azalşan çarkandakly bu döwri syýasy, medenidini fundamentalist hereketleri orta çykardy. Muňa mysal hökmünde agyr krizise düşen garamaýaklaryň arasynda güýç toplan kadyzadalary-fakylary görkezip bolar...

Kadyzadalar döwletiň pese düşmegine tasawwufy we tarykatlary sebäpkär hasaplady. Olaryň pikirçe, Hezreti Muhammediň (s.a.w) ýaşan döwründen soň orta çykan täzelenmelere ýol berilmese gowy boljakdy.

- Azanyň owaz bilen okalmagyna;
- Salawat getirilmegine;
- Gonamçylyklara zyýarat edilmegine;
- Metjitlerde birden artyk minaranyň bolmagyna;
- Zikir edilmegine we başga-da birnäçe dini edim-gylymlara garşy çykdylar.

Şeýle-de, kaşykda (çemçede) nahar iýmek, bulgurdan suw içmek, don geýmek gadagançylyklary oňladylar! Hatda matematikanyň

öwrenilmegine-de garşy çykdylar!

Şol döwrüň alymlaryndan Kätip Çelebi bulary “akmaklar” diýip atlandyrsa-da, patyşa Mämmet IV-niň goldawyny alan kadyzadalar möwlewi we halweti tarykatlary gadagan etdirdi, bekdaşy tekelerini ýykdyrды. Professor Abdylbaky Gölpynarlynyň aýtmagyna görä semanyň gadagan edilen 1666-njy ýylynda müňe golaý möwlewi öldürildi!

Nyýazy Müsri ýaly tasawwuf danalary sürgüne ugradyldy...

Gepi uzadyp durmaýyn:

■ KADYZADA “GETTOSY”

«Waniköý» metjidi ýananda žurnalist Ahu Özyurt sms ugratdy:

«Akýagyz musulmanlaryň syry. Ependi -2” (“Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı. Efendi-2”) kitabyny okap durdym, ýangyny gören badyma ýadyma möwlewiler düşdi... Kim ýakdy? Şübhesiz, möwlewiler ýakmady.»

Kitabymda möwlewileriň “Waniköý” metjidine “Vani Jani” diýýändiglerini ýazypdym. Sebäbi metjidi Wani Mämmet ependi gurdurypdy..

Döwrüniň sadrazamy (baş weziri) Köprülü Mämmet paşa kadyzadalara seresaply çemeleşýändigine garamazdan, onuň ölüminden soň baş weziriň kürsüsine oturan Köprülü Fazyl Ahmet paşa kakasynyň tutan ýolundan tapawutly ýol tutdy. Ol Erzurumda wagyz edip durka tanşan kadyzadalara ýakyn Wani Mämmet ependini 1661-nji ýylda Stambula getirip, ilkinji ädimini ätdi.

Wani Mämmet «Yeni Jami» metjidiniň wagyzçylygyna bellendi. Dini duýgulary oýandyryan söhbetleri bilen patyşanyň ynamyna girdi. «Hajeýi-sultani» ünwany bilen şazada Mustapa II-ä mugallymlyk etdi.

Emma düýp mesele şudy:

Bugünki gün “Waniköý” ady bilen tanalýan raýony patyşa Wani Mämmede beripdi. Olam öz gezeginde bu ýerde maşgalasyna we kadyzadalaryň görnükli wekillerine “getto” mikroraýonynu gurdurypdy.

Ine... halk arasynda “Waniköý metjidi” ady bilen tanalýan we

düýn ýakylan «Wani Mämmedt endi» metjidi 1665-nji ýylda açylypdy. Şeýle-de, kadyzada taglymynyň okadylýan medresesi we 27 sany kenarhana-(willa) gurduryldy.

Wani Mämmedt körekeni Feýzulla endi we onuň nebereleri şeýhulyslam wezipesine bellendiler...

Netijede, Wani Mämmedt liderligindäki kadyzadalar getto gabalyp, sistema bilen integrasiýalaşdyryldy.

Erdogany ýatdan çykaramok...

■ METJIT METAFORASY

Waniköýde kadyzada taglymaty bilen gurulan kompleksler wagtyň geçmegi bilen ýykyldy ýa-da eýesi çalyşdy.

Mysal üçin, metjit... aw mahaly Mahmyt I namaz okamaga gelendigi üçin 1752-nji ýylda «hüňkär mahfili» goşmaça korpusy guruldy we düýpli-abatlaýyş işleri geçirildi.

Şol sanda, wagtyň geçmegi bilen diwarlaryň kemerlerine we münbere ýewropa stilli barokko bezegler edildi. Minaranyň şerefe we külah kysmyna günbatarlylaşma bilen arhitektura gelen “girland motiwler” gonduryldy.

Kadyzada metjidi wagta ýeňildi. Diňe olam däl... “Kadyzada gettosyndaky” mülkler wagtyň geçmegi bilen eýesini çalyşdy, düýbünden başga hili ýaşaýyş formalary peýda boldy. Mysal üçin, Wani Mämmedt neslinden (Abdylhamyt II-niň körekeni we Maliýe ministri) Ahmet Nazif paşanyň willasynda häzir Zeýnep Sabanjy oturýar we ş.m.)

Durmuş – jedelsiz hasaplanýan islendik dogmatizmi ýeňýär!

A Wani Mämmedt? Patyşany Wenanyň eýelenjekdigine yryp, goşunyň wagyzçylygyny boýnuna aldy we Wena ýeňlişiniň sebäpkärlerinden hasaplanyp, Bursa Kestele sürgün edildi. Bir ýyldan soňam öldi...

Iki ýyl öň Erdogan şeý diýipdi:

“Yslamyň hökümleriniň zamanabap teswirlenmegi gerek. Siz yslamyň 14-15 asyr öňki hökümlerini, alaga-da, bugün ýola goýup bilmersiňiz...”

Kadyzadalar hakykaty wagtyň-heňňamyň hakykatyny görkezýär, sap formatiw garaýşa aslyşyp, akyl-paýhasdan çetleşip gelejegi

gurup bilmersiňiz.

Hawa... wagtyň içinde özgeren goşmaça arhitektura gurluşy bilen «Waniköý» metjidi «özgermeýän ýeke-täk zat – özgerişiniň özüdir» garaýşynyň aýdyň subutnamasydyr...

Erdoganyň reforma talaby hökmanylykdyr, meseleleriňizi subýektiw däl-de, diňe obýektiw hakykat arkaly çözüp bilersiňiz, özüňizi we siziň agzyňyza aňkarýan gatlagy yslamy sözler bilen joşduryp däl. Ýogsam... «Kadızada gettosy” we iň soňky metjit ýaly ýom-ýok bolup gidersiňiz.

Şeýle-de... kärdeşlerimiň düşünmedik «gözüň başgaçalygyndan» maksat, analitik seljeriş nukdaýnazarydyr.

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 17.11.2020 ý. Publisistika